

sféře hospodářské, sídlištní a ekonomické zůstávají i v relativně-chronologickém systému bílá místa, která může vyplnit jen další výzkum.

Dílo N. Kalicze a J. Makkaye lze označit za průkopnické. Je výsledkem dlouholetého badatelského úsilí a studia. Svědčí o mimořádném rozhledu a erudici svých tvůrců: jde ostatně o čelné neolitiky v Evropě vůbec. Jejich monografie se jistě stane trvalým zdrojem informací o východomaďarském neolitu a inspirací badatelů sousedních oblastí. Svým významem se recenzovaná monografie řadí mezi nejlepší soudobá díla o evropském neolitu vůbec. K velkým jménům maďarské prehistorické archeologie F. Tompovi, J. Bannerovi, J. Dombayovi, I. Kutziánové je nutno dnes připsat jména N. Kalicze a J. Makkaye a to i při relativním mládí těchto sympatických maďarských kolegů.

Vladimír Podborský

Waldemar Chmielewski—Romuald Schild—Hanna Więckowska: *Prahistoria ziem polskich I. Paleolit i mezolit* (pod redakci W. Chmielewského a W. Hensela a za souborné redakce W. Hensela). Vydavatelství PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdaňsk 1975. 458 stran, 91 obr. a 134 tab. kresebné, fotografické a mapové dokumentace (v textu).

První svazek plánovaného pětisvazkového díla o pravěku Polska je rozdělen na tři části zpracované jednotlivými autory.

Část I. Paleolit úrodnou i górnou (W. Chmielewski) je uvedena kapitolou o změnách přírodního prostředí v průběhu pleistocénu a o jeho chronologii. Nejstarší polský, avšak nedostatečně dokumentovaný artefakt pochází z rašelíniska z konce velkého interglaciálu (Suszno u Włodawy). Z glaciálu risského zalednění pochází několik clactonových ústěpů (Raciborz-Studzianna) a do konce rissu jsou kladeny spodní vrstvy lokalit Ciemna a Piekary II. Také jediný péstní klín, nalezený na povrchu (Konradówka), je uváděn v této souvislosti. V údobí eemského interglaciálu a staršího würmu stoupá počet lokalit na 29; mezi nimi jsou některé významné mnohvrstevné (Kraków—Zwierzyniec, Piekary, Ciemna, Wylotne, Nietoperzowa, Raj). Kulturně náležejí tyto středopaleolitické industrie levallois-moustérienu, micoquo-prondnicienu, východnímu charentieniu a „pre-szeletieniu“. V první skupině upoutají pozornost kresby dosud nepublikovaných inventářů z Krakova—Zwierzynce a Sowince, i ze spodní vrstvy (14) jeskyně Nietoperzowy v Jerzmanowicích, jež obsahují typické levalloiské hroty, ústěpy i jádra. Jsou to jedny z mála dokladů tohoto druhu ve střední Evropě. Na Zwierzynci bylo v této poloze odkryto také ohniště. Do druhé skupiny patří nejznámější a nejbohatší polské středopaleolitické industrie; četná vyobrazení nástrojů z nepublikovaného autorova výzkumu jeskyně Wylotne naznačují bohatství tamního inventáře. Typologicky jsou charakterizované oboustranně plošně opracovanými klíny a noži i četnými drasady různých tvarů. V jižním Polsku a jižním Německu se vytvořila hlavní ohniska této kultury ve střední Evropě, v ČSSR máme jedinou lokalitu v jeskyni Kůlně. Do okruhu východního charentieniu jsou (podle J. K. Kozłowského) kladeny industrie z obou vrstev jeskyně Raj; tato klasifikace poměrně chudých inventářů může být diskutabilní. Novinkou je označení inventáře s listovitými nástroji ze Zwierzynce a nepatrné kolekce z vrstvy 13d jeskyně Nietoperzowy jako pre-szeletien. Tato otázka by zasluhovala podrobnější analýzy; vzhledem k u nás používanému pojetí szeletieniu jde spíše o střední paleolit micoqueské tradice s listovitými hroty. Závěrem této kapitoly autor uvažuje o kulturním i společenském rozvoji neanderťálců a vyobrazuje kost s řadou paralelních zářezů z jeskyně Dziadowej skaly, pocházející z přelomu interglaciálu a časného würmu.

Druhá kapitola je věnována mladšímu paleolitu zahrnujícímu jeho starší a střední fázi podle našeho pojetí, tj. industrie jerzmanowické, aurignacké a východogravettské z údobí středního a svrchního würmu. Do první skupiny patří především inventáře vrstev 4—6 eponymické lokality v jeskyni Nietoperzové (z výzkumu autora) a malá kolekce ze starých výkopů jeskyně Mamutové; k ní je také přiřazena jediná polská lokalita szeletieniu (Dzierzysław). Jerzmanowicien, jehož jediným pozitivním kritériem jsou hroty čepelových tvarů pouze částečně dorsálně či ventrálně opracované, je podle názoru recenzenta pouze facií szeletieniu; dalekosáhlé koncepce polských autorů (zejména J. K. Kozłowského) této „kultury“ (vztahy do Kostěnek na Donu aj.) postrádají přesvědčivosti. Aurignacké industrie ze Zwierzynce, Piekary, jeskyně Mamutové (s kostěnými hroty) a Góry Pulawské mají značný význam pro problematiku této kultury ve střední Evropě, již však autor nerozvádí.

Okruhu výhodného gravettienu jsou přičteny lokality Wójcice, jeskyně Mamutowa a Kraków-ul. Spadzista (s vrubovými hroty kostěnkovského typu), kde byly odkryty také půdorysy dvou sídelních objektů obložených mamutími kostmi (o jejichž interpretaci autor vyslovuje pochybnosti).

Část II. Późny paleolit (R. Schild). Hranice mezi mladším a pozdním paleolitem je převzata z geologie: S počátkem ústupových fází pozdního glaciálu je také položen počátek pozdního paleolitu, tj. celý magdalénien patří již do tohoto úseku. Autor navazuje na své předchozí práce a předkládá pro pozdní paleolit vlastní listinu 127 typů, s jejíž pomocí statisticky vyhodnocuje 28 významnějších celků. Chronologii opírá o vícevrstevné, radiokarbonovými daty doložené lokality Calowanie (vlastní výzkum) a Witów (výzkum M. Chmielewské). Pouze dva malé inventáře ze starých sběrů patří hamburgieniu; na jedné lokalitě (Liny) byl v posledních letech proveden výzkum. Okruhu magdalénienu patří především jeskyně Maszycka, autor dále uvádí otevřené stanice Rydno II/59 a Cyprianów 3. Důsledně užívá označení „tzv. magdalénien“, protože celý takto označený technokomplex se mu nejeví jednotný. Rozsáhlejší a významnou skupinu tvoří inventáře s „tylczakami lukowymi a drapaczami tarnowiańskimi“. Z diagramů a modelu podobnosti vyplývá, že obsahuje vzájemně se lišící skupiny (např. původně autorem vymezený tarnowien, industrie typu Federmesser aj.). Dornívá se, že počátkem mladšího dryasu v podstatě zanikají. Patří k nim Calowanie, vrstvy III a IV, Witów, spodní a střední vrstva, Katarzynów, Tarnowa, Rydno IV/57 aj. Neklasifikovatelná je nejstarší vrstva z Calowanie allerödského stáří. Z Rydna IV/60 pocházejí řápkové hroty typu Lyngby. Nejpočetnější je skupina industrií s řápkovými hroty šwiderského typu patřící do tzv. cyklu mazowszanského, jejichž rozvoj vřeholí v mladším dryasu. Patří k nim zejména Calowanie, vrstvy IV, V, VI, Witów, nejmladší horizont, Świdry Wielkie, I, Stańkowice I, Pludy A aj. Pomocí typologických ukazatelů je možno vymeztit skupiny s převahou rydel nad škrabady a opačně, s podílem obloukovitých nožků a s rozdílnými podíly řápkových či se sbíhavými hranami proximálně. S tímto cyklem souvisejí pravděpodobně také izolované nálezy kostěných artefaktů (hrotů, harpun) z různých oblastí Polska. Také v úvodu této části byly nastíněny přírodní podmínky v údobích klimatických změn na konci glaciálu, jež umožnily rozvoj lovecko-sběračských společností pozdního paleolitu. K rozboru každé kulturní skupiny je připojena úvaha o jejím rozvoji a kontaktech, v závěru je pak mapa rozšíření a chronologická tabulka.

Část III. Spoločnosť loviacko-rybáckej včesného holocénu (H. Więckowska). Mezolit je v Polsku neobyčejně hojný jak na povrchových, tak i ve stratifikovaných lokalitách. Jeho členění provádí autorka pomocí podílů charakteristických mikrolitů a vymezuje různé cykly (narwiański, wiślański, kundajski, pienkowski), které spolu s vlivy maglemoskými vytvářejí pět více méně ohraničených regionů. Pojetí autorky se značně liší od pojetí předloženého před několika lety S. K. Kozłowski, s nímž na mnoha místech polemizuje. Mezolitu patří také izolované harpuny a hroty s podélnými rýhami, v nichž v jednom případě byly ještě vsazeny kamenné břity, jakož i parohové a kostěné předměty ornamentálně zdobené. Přírodní prostředí, chronologie i postavení polského mezolitu v evropském kontextu zdůrazňují jeho význam.

Na knize je patrna rozdílnost přístupů jednotlivých autorů, obsahuje však řadu nových názorů a postřehů; mezitím již vyvolala odezvu (J. K. Kozłowski a S. K. Kozłowski: Epoka kamienia na zemiach Polskich, Warszawa 1977), jejíž autoři předkládají svou vlastní, od recenzované publikace odlišnou — koncepci. Pojednávání dílo je však velmi záslužné, neboť přináší jak množství materiálu a terénních poznatků, tak i syntetizující úvahu.

Karel Valoch

Marta Godłowska — Anna Kulczycka-Leciejewiczowa — Jan Machnik — Tadeusz Wiślański: *Prahistoria ziem polskich II. Neolit* (pod redakcí W. Hensla a T. Wiślańskiego). Vydavatelství PAN, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1979. 452 stran, 254 kresebných a fotografických obr. (v textu).

V uplynulém desetiletí vydali polští archeologové vedle uceleného přehledu zaměřeného na neolit Polska (The Neolithic in Poland, 1970) další velkou syntézu tohoto období, tentokrát v rámci monumentální řady Prahistoria ziem polskich. Druhý díl uvedeně